

УДК 339.9:330.

Т. Є. Суловська, аспірант
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджено ключові компоненти економічного механізму та форми інтернаціоналізації університетської діяльності в умовах глобалізації інформаційного простору. Значну увагу приділено оцінці ефективності діяльності міжнародних інститутів регулювання освітньої діяльності на наддержавному рівні та інтеграційних процесів в освітній сфері.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: університетська діяльність, інтернаціоналізація, Болонський процес, європейський дослідницький простір, Лісабонська стратегія.

Процес інтернаціоналізації, посилення зв'язків між країнами світу, відбувається об'єктивно, під дією об'єктивних економічних законів, поступово охоплюючи все нові сфери і галузі та набираючи нових масштабів. Поступово залучаючись у процес інтернаціоналізації, університети як суб'єкти освітньо-наукової та господарської діяльності стають самі активними діями та генераторами цього процесу, прискорюючи різноманітні зв'язки і відносини між вищими навчальними закладами різних країн. Розширюється коло інтересів, які пов'язують університети і складають основу для співробітництва.

Сучасні тенденції розвитку освіти, ролі вищих навчальних закладів в економічному розвитку країни на інноваційній основі є предметом дослідження багатьох українських та іноземних науковців: Л. Антонюк, О. Білоруса, А. Гальчинського, П. Друкера, О. Грішнєвої, В. Іноземцева, І. Каленюк, Д. Лук'яненко, В. Новицького, Є. Панченка, Ю. Пахомова, А. Поручника, А. Румянцева, В. Сіденка, А. Філіпенка, А. Чухна та ін. Водночас, проблема розширення традиційних функцій університетів, змін їх організаційних форм та видів діяльності ще недостатньо опрацьована в економічній літературі і тому потребує подальшої розробки.

Метою статті є дослідження структури економічного механізму процесу інтернаціоналізації діяльності університетів як провідних суб'єктів освітньо-наукової діяльності в умовах глобалізованого інформаційного простору.

Провідні університети світу активно входять у міжнародне середовище, стаючи суб'єктами не тільки освітньої, але й економічної діяльності. Такі форми співпраці як наукові конференції, симпозіуми, семінари є традиційними і вже давно стали звичними для викладачів і науковців вищих навчальних закладів різних країн. У сучасних умовах форми співробітництва по обміну інформацією між інтелектуальною елітою поглиблюються і розвиваються, стають регулярними. Разом з тим, з'являються нові форми міжнародної діяльності університетів, пов'язані з більш потужними фінансовими потоками. Це не тільки обмін науковою інформацією, це — і спільна наукова та дослідницька діяльність, і торгівля послугами та результатами наукової діяльності, й інвестиційна діяльність.

Крім того, співробітництво університетів виходить на новий рівень з точки зору організації. Наукові товариства, що формуються серед учених з різних країн, все більше втрачають національні рамки та набувають рис нової інституційної органі-

зації. Їх називають мережеві університети — вони не мають чітко визначеної територіальної прив'язаності, за структурою схожі до ТНК. Ці мережеві організації збираються на тематичні конференції, конгреси, зустрічі проводять її дорогих готелях, фінансуються за рахунок грантів або контрактів. Вже давно відомою є практика «літніх» університетів, які працюють на межі науки, освіти та відпочинку [1, с. 96–97].

Ще з середини ХХ століття почав формуватися потужний корпус міжнародних організацій регіонального та світового рівня, які опікуються проблемами освіти: здійснюють фінансування дослідницьких проєктів, сприяють поширенню освіти, впровадженню єдиних стандартів освіти, в останні роки — уніфікації освітнього простору на регіональному чи світовому рівні.

Сукупність усіх форм міжнародної діяльності університетів представляє собою складну розгалужену систему різних зв'язків, що реалізуються за різними напрямками, формами та методами інтернаціоналізації університетської діяльності.

Перш за все, необхідно відмітити, що в науковій літературі виділяються внутрішній та зовнішній аспекти інтернаціоналізації університетської діяльності:

по-перше, наповнення змісту освітньої та наукової діяльності університетів міжнародними аспектами. Необхідність врахування, дослідження питань міжнародного характеру та передача цієї інформації студентству стає нагальною потребою сучасної освіти. Це, так би мовити, внутрішній аспект інтернаціоналізації університетської діяльності;

по-друге, зовнішній аспект знаходить прояв у виході на міжнародний рівень університетів як суб'єктів освітньої, наукової, господарської діяльності.

На існування цих двох напрямів інтернаціоналізації вказує і відомий український дослідник проблем розвитку освіти А. Сбруєва, узагальнюючи дані багатьох різноманітних джерел. Вона називає перший аспект «домашньою» інтернаціоналізацією, яка територіально обмежується конкретним вищим навчальним закладом і не потребує перетину кордонів.

Сутнісно він полягає у наданні міжнародного та інтеркультурного виміру змісту освіти, викладанню та науковим дослідженням, які здійснюються в університетах чи іншому ВНЗ. Метою подібних дій є надання студентам допомоги в розвитку їх інтеркультурних умінь та компетенцій у контексті навчальної програми в межах свого університету. Він може мати чимало складових і передбачати:

1) Введення у навчальний план «інтернаціональних» дисциплін (міжнародне право, міжнародна торгівля, міжнародний менеджмент тощо).

2) Інтернаціоналізація навчальних планів шляхом осучаснення змісту традиційних дисциплін прикладами і темами міжнародних порівнянь.

3) Навчальні плани, що розраховані на студентів-іноземців.

4) Навчальні плани з підготовки національних і зарубіжних громадян до «міжнародних» професій (для відкритого наднаціонального ринку праці чи для роботи в міжнародних фірмах і агентствах).

5) Навчальні плани на іноземних мовах, які орієнтовані на між культурну комунікацію і надають молоді мультикультурних знань і навичок.

6) Міждисциплінарні навчальні плани типу регіональних чи тематичних студій, що перекривають в інформаційному аспекті дві країни і більше.

7) Навчальні плани, що виводять на поєднання чи подвійність дипломів і їх знання у кількох країнах.

8) Навчальні плани з «міжнародною» обов'язковою частиною, яку студенти отримують в іншій країні від викладачів зарубіжних закладів вищої освіти [2, с. 180].

В умовах зростаючої глобалізації, посилення загальної взаємозалежності світу нагальною необхідністю стає отримання студентами знань про міжнародне середовище. Але це — тільки перший етап інтернаціоналізації діяльності університетів.

Справжня інтернаціоналізація починається тоді, коли університети стають суб'єктами діяльності на міжнародному рівні, коли має місце перетин міждержавних кордонів студентами, викладачами, науковими й адміністративними працівниками ВНЗ, коли стають потужними фінансові потоки між суб'єктами освіти різних країн, розвивається торгівля освітніми послугами.

Процес інтернаціоналізації виходить на якісно новий рівень з появою міжнародних інституцій та пов'язаних з ними процесів врегулювання на наддержавному рівні проблем освіти. Під егідою цих організацій поглиблюється міжнародне співробітництво у сфері освіти в таких напрямках: освітньої політики, поліпшенні управління, організації та фінансуванні освіти. В першу чергу це — такі відомі, як ЮНЕСКО (підрозділ ООН), Міжнародна організація праці (МОП) та ін. У структурі ЮНЕСКО працюють такі установи, як Міжнародне бюро освіти (займається порівняльно-педагогічними дослідженнями), Міжнародний інститут планування освіти (проведення досліджень у галузі підвищення якості освітньої політики, освітнього менеджменту, забезпечення ефективності фінансування та організації освіти), Інститут ЮНЕСКО — в галузі неперервної освіти (проблеми освіти дорослих). В Європі також створений такий регіональний інститут, як Європейський центр вищої освіти, метою якого виступає сприяння розвитку і реформуванню вищої освіти в країнах Центральної та Східної Європи.

Вже давно різними міжнародними організаціями здійснюється діяльність по створенню інформаційно-статистичної бази освіти на наднаціональному рівні. ЮНЕСКО щорічно видає аналітичні та статистичні матеріали щодо поширення стратегії Освіти для всіх. Широко відоме видання Організації економічного співробітництва і розвитку «Education at a Glance», в якому надається ґрунтовна інформація про розвиток освіти не тільки в розвинених країнах — членах ОЕСР, а й здійснюється порівняння з іншими країнами світу.

Динамізація міграційних потоків між країнами, і в першу чергу висококваліфікованих людських ресурсів, зумовила зростання потреби у вирішенні проблем визнання дипломів. Це, в свою чергу, потребує формування єдиних освітніх стандартів, уніфікації умов, форм та принципів побудови навчального процесу та загалом освітніх систем. Усі ці чинники зумовили активізацію інтеграційних процесів в освіті. В Європі він розпочався ще в 1980-х роках, а на сучасному етапі оформлений у рамках так званого Болонського процесу, що почався з прийняття Болонської декларації у 1999 році європейськими країнами.

Глибинна мета Болонського процесу полягає у спрямуванні міжнародної співпраці провідних університетів Європи на створення єдиного уніфікованого європейського освітнього простору. Обмін і взаємодія, як це підкреслюється у Болонській декларації та інших міжнародних освітніх угодах, включає створення можливостей для ознайомлення з навчальними програмами, методичними матеріалами, засобами моніторингу і забезпечення якості навчального процесу (чи обмінів ними). Без подібного взаємного інформування годі сподіватися на те, що у рамках Болонського процесу стане масовою практика досить тривалого — один–два–три семестри — навчання студентів-іноземців в університетах, які увійшли у систему освітніх обмінів.

У сучасному суспільному контексті університети виконують три основні функції: освіта, дослідження та інновації (комерціалізація знань). У кожному з цих фундаментальних напрямів діяльності мають місце процеси інтернаціоналізації, включення університетів у міжнародне співробітництво та взаємодію (рис. 1):

- науковий (проведення конференцій, симпозіумів, реалізація спільних дослідницьких проектів та ін.);
- освітній (обмін студентами, аспірантами, стажерами, викладачами, іноземна практика студентів, навчання іноземних студентів та ін.);
- господарський (створення юридичних осіб за кордоном, експорт-імпорт освітніх послуг та ін.).

Рис. 1. Напрями інтернаціоналізації діяльності університетів

В освітній діяльності, у сфері наукових досліджень та інновацій університети все більше і все активніше залучаються в процеси інтернаціоналізації та інтеграції. Інтернаціоналізація знаходить прояв у зростанні значення та масштабів міжнародної діяльності університетів.

Інтеграція як вищий рівень інтернаціоналізації — це залучення університетів у регіональні процеси формування освітнього простору. Сутнісні ознаки інтеграції як процесу полягають у поступовому знятті бар'єрів на шляху переміщення товарів і послуг, лібералізації торговельних режимів, уніфікації умов торгівлі та виробництва, формуванні єдиного регламентуючого порядку, а в перспективі — створенні єдиного ринку і проведення єдиної керуючої політики в країнах — членах інтеграційного об'єднання.

Інтеграційні процеси в освіті також характеризуються цими загальними рисами. До основних передумов інтеграції в освіті слід віднести як суто педагогічні (пов'язані з необхідністю вирішення освітніх проблем — освіти дорослих, неграмотності в країнах, що розвиваються, освіти жінок та ін.), так і в економічні. Історично проблема інтеграції була викликана необхідністю визнання дипломів спеціалістів в інших країнах. Лібералізація режимів в'їзду та виїзду фахівців разом із зростаючою комерціалізацією вищої освіти виносять цю проблему на якісно новий рівень — не просто вирішення процедури визнання дипломів, а створення уніфікованого, стандартизованого освітнього простору.

Європа перша заявила про необхідність та реальні кроки по створенню єдиного європейського освітнього простору. Крім зазначених вище причин його формування зумовлено також основною ціллю: забезпечення конкурентоспроможності європейської освіти, виведення її на передові позиції в світі. Українські університети певною мірою також залучаються в ці процеси: в рамках Болонського процесу також відбувається їх інтеграція у європейський освітній простір.

Інтеграція в європейський дослідницький простір керується шостою рамковою програмою ЄС з досліджень і розробок. Саме на основі формування мережевих консорціумів шостої рамкової програми ЄС був розпочатий процес створення єдиного дослідницького простору у 2002 році (European Research Area, ERA).

Лісабонська стратегія спрямована на формування єдиного інноваційного простору в Європі. Прийняття Лісабонської стратегії у 2000 році задекларувало амбіційну мету — створити до 2010 року найбільш конкурентоспроможну та динамічну європейську економіку, засновану на знаннях. Пізніше, у 2002 році на Барселонській зустрічі була визначена більш конкретна мета в досягненні загальної цілі — довести середні витрати на НДДКР у країнах ЄС до 3 % ВВП, причому дві третини з них мають припадати на бізнес.

Концепція створення єдиного дослідницького простору спочатку не була орієнтована на посилення дослідницьких та інноваційних функцій саме університетів. Саме тому в червні 2003 року Академія Європи назвала цей проект негнучким і таким, що не забезпечує балансу між вимогами фундаментальних досліджень та забезпечення потреб економіки і суспільства. З цією метою підкреслювалася необхідність зміцнення співпраці між урядом, Європейською Комісією, академічними колами та університетами, а також посилювати інституційний менеджмент [3].

У рамках реалізації цієї стратегії Європейська комісія в лютому 2003 року прийняла комюніке «Про роль університетів в Європі знань», у якому окреслена провідна роль університетів у європейській політиці та основні виклики, стоять перед ними в новому суспільному контексті. В результаті був запущений процес широкого обговорення проблеми формування європейського освітнього простору. Наголошується на необхідності посилення саме дослідницьких функцій університетів, оскільки прорив в економічному розвитку можливий лише на основі генерування і поширення знань.

Цікавою у цьому відношенні є підготовлена у 2006 році під егідою Європейської комісії доповідь групи Aho, в якій сформульовані нові пропозиції ЄК для університетів:

- підвищувати частку випускників, які не менше одного семестру проводять за кордоном або на виробництві;
- надавати студентам доступ до національних кредитів і грантів у будь-якій країні ЄС, де б вони побажала навчатися або проводити дослідження;
- узгодити всі європейські ступені та професійні кваліфікації і забезпечити їх повне визнання за межами Європи;
- ввести підготовку з менеджменту інтелектуальної власності, комунікаціям, мережуванню, підприємництву та роботі в команді як частину дослідницької кар'єри;
- проводити адаптацію до нових умов старших поколінь Європи за допомогою спеціальних навчальних курсів;
- надавати кращим студентам доступ до національних студентських грантів та інших пільгових схем з тим, щоб вони мали можливість здобуття повноцінної вищої освіти та подальшої наукової кар'єри;
- удосконалювати схеми фінансування університетів, зміщуючи акцент від самих досліджень до їх результатів, надаючи університетам більше можливостей у формуванні їх довгострокової фінансової стійкості;
- надавати університетам більше автономії та відповідальності для того, щоб вони могли швидко адаптуватися до нових умов (перегляд навчальних програм, побудова міждисциплінарних зв'язків та ін.);
- надати університетам більше автономії в підборі професорсько-викладацького та дослідницького складу [4].

Вихід університетів на міжнародний рівень завжди здійснюється в конкретній формі: чи то торгівля, чи інвестиції, чи традиційна просвітницька діяльність. Узагальнюючи все різноманіття форм інтернаціональної діяльності вищих навчальних закладів, можна виділити наступні форми Інтернаціоналізації університетської діяльності:

- традиційна освітня діяльність — обмін студентами (практика, стажування);
- традиційна наукова діяльність (конференції, стажування, публікації);
- міжнародна торгівля (експорт–імпорт освітніх послуг, ноу-хау, патентів, ліцензій);
- міжнародна інвестиційна діяльність (створення філій, представництв за кордоном);
- міжнародні фінансові потоки (кошти міжнародних фондів, організацій — гранти, стипендії, кредити).

Реалізація кожної з форм інтернаціоналізації може відбуватися різними методами виходу університетів на міжнародний рівень: це може бути самостійно ініційований вихід на ринки інших країн, може бути участь у міжнародних проектах та ін. Залежно від цього можна виділити такі методи інтернаціоналізації університетської діяльності:

- інтелектуальна співпраця викладачів та студентів, не пов'язана з регулярними фінансовими потоками;
- вихід університетів на ринки інших країн (експорт-імпорт освітніх послуг, створення філій, представництв);
- участь у спільних проектах (програмах, дослідницьких, освітньо-наукових тощо);
- створення міжнародних інститутів регулювання проблем освітньо-наукової діяльності та формування відповідних міжнародних фінансових фондів, з яких здійснюється фінансування різних проектів та цільових програм.

Диверсифікація джерел фінансування вищої освіти має наслідком розширення функцій університетів по управлінню різними фінансовими потоками та, відповідно, — розширення їх комерційної, господарської діяльності. Причому діяльності не тільки в межах країни, а значною мірою — міжнародної, зумовленою викликами глобального ринку. Освітні послуги у сфері вищої освіти набувають ваги та неабиякої економічної цінності в сучасному світі. У 2002 році світовий ринок вищої освіти складав більше 3 % ринку послуг у цілому. Вже виявилися країни-лідери по експорту освітніх послуг, у яких доходи від експорту цих послуг стають провідною статтею експорту. У 2004 році всього у світі навчалося за кордоном близько 2,7 млн студентів, більше 85 % з яких — у країнах ОЕСР. Лідерами по залученню іноземних студентів та, відповідно, експорту освітніх послуг, виступають: США — 590 тис. (21,6 % світового ринку), Велика Британія — 318 тис. (11,7 %), Німеччина — 259,8 тис. (9,5 %), Франція — 236,5 тис. (8,7 %) [5].

Отримання доходу від експорту освітніх послуг (а саме таким і є залучення іноземних студентів) стає вагомою статтею бюджетів країн. Наприклад, у 2000 році доходи США від навчання іноземних громадян склали 10,29 млрд дол., що перевищує обсяги державного фінансування систем вищої освіти усіх разом країн Латинської Америки [1, с. 93]. Внесок освіти у ВВП Великої Британії оцінюється в 40 млрд ф. ст., і з огляду на це підтримка її в якості експортної галузі вважається стратегічним завданням [6]. Це добре розуміють і нові індустріальні країни, які почали активно розвивати свою присутність на світовому ринку освітніх послуг.

Таким чином, поступово залучаючись у процес інтернаціоналізації, університети як суб'єкти освітньо-наукової та господарської діяльності стають самі активними діячами та генераторами цього процесу, прискорюючи різноманітні зв'язки і відносини між вищими навчальними закладами різних країн. З'являються нові форми міжнародної діяльності університетів, пов'язані з більш потужними фінансовими потоками. Це не тільки обмін науковою інформацією, це — і спільна наукова та дослідницька діяльність, і торгівля послугами та результатами наукової діяльності, й інвестиційна діяльність.

Співробітництво університетів виходить на новий рівень з точки зору організації: мережеві університети, корпоративні університети, «літні» університети. Вихід університетів на міжнародний рівень здійснюється у формі: традиційної освітньої, наукової діяльності, міжнародної торгівлі, міжнародної інвестиційної діяльності, міжнародних фінансових потоків.

Розвиваються методи виходу університетів на міжнародний рівень: інтелектуальна співпраця викладачів та студентів, не пов'язана з регулярними фінансовими потоками; вихід університетів на ринки інших країн; участь у спільних проектах; створення міжнародних інститутів регулювання проблем освітньо-наукової діяльності та формування відповідних міжнародних фінансових фондів, з яких здійснюється фінансування різних проектів та цільових програм.

Динамічно розвивається світовий ринок вищої освіти, вже виявилися країни-лідери по експорту освітніх послуг, у яких доходи від експорту цих послуг стають провідною статтею експорту. Поширюється в міжнародному середовищі транскордонна освіта: вихід університетів на ринки інших країн через створення своїх представництв університету в іншій країні або через надання іноземному провайдеру (національному навчальному закладу) виключних прав на здійснення власної освітньої програми за кордоном.

Література

1. К обществу знания. — Париж: ЮНЕСКО, 2005. — 210 с.
2. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань: Препринт. — Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. — 80 с.
3. Дяченко Л., Давиденко Т., Московкин В. Европейские дебаты о роли университетов в обществе знаний: уроки для стран СНГ // Высшее образование в России. — 2006. — № 12. — С. 3—14.
4. Commission calls for overhaul of university system // CORDIS focus. — Luxemburg, 2006. — № 267 (June).
5. Education at a Glance: OECD Indicators. 2007 Edition. — Paris: OECD Publications, 2007.
6. Палфрейман Д. Как сохранить мировой класс Оксфордского университета? // Экономика образования. — 2008. — № 5(48). — С. 104—106.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2008 р.

УДК 378.147

І. О. Крюкова, канд. екон. наук, ст. викладач
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЦІННІСТЬ ПРИЙОМУ АЛЕГОРІЇ ЯК МЕТОДИЧНОЇ ІННОВАЦІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

*«...пройшли віки, а людина мало змінилась —
так само любить і ненавидить, засмучується і радіє».*
М. Юхма [4, 717]

У статті розкрито цінність прийому алегорії у контексті виконання Болонських вимог до навчального процесу. Висвітлено резерви використання алегорії для розбудови відносин між викладачем та студентом за моделлю суб'єкт-суб'єкт замість застарілої моделі суб'єкт-об'єкт. Ціннісний потенціал алегоричного прийому аргументується цивілізаційною інтерпретацією ним економічних процесів, ілюструванням їх суцільної образності, морально-етичного та емоційного аспекту. Наведено приклади алегорій, доречних для роздумів над проблематикою сталого економічного розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: алегорія, художній образ, казки, афоризми, цивілізаційна суцільність знання, студент як суб'єкт пізнання, виховна функція навчання.

Проблеми нашого сьогодення не можна назвати проблемами виключно сучасними. Попри тривалий історичний шлях цивілізаційного розвитку, протягом якого людство зазнало багато змін, людина залишається людиною. Тому, напевно, більшість наших сучасних негараздів наші пращури сприйняли б з порозумінням. Адже з плином часу трансформується їх поверхнева оболонка — форма вияву. Між тим, сама сутність суперечливості процесів суспільного розвитку — продовжує залишатися актуальною.